

ROZHLEDY – MATERIÁLY

Josef BARTOŇ (Praha)

Další svazek kašubské bible – kniha Genesis

Knéga Zôczątków. Z hebrajszczégò jãzëka na kaszëbsczi przëlôżił ò. Adam Ryszard Sikora OFM. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2015, 123 s. ISBN 978-83-62137-33-6.¹

Kašubská jazyková oblast leží bohužel stále dost stranou zájmu českého prostředí, nevyjímaje odborné kruhy našich slavistů.² Přitom toto malé etnikum, které bylo po řadu staletí ohroženo surovým tlakem němčiny, v nedávné minulosti pak zase bylo v rámci polského státu vystaveno jenné, ale soustavné erozi ze strany velmi blízké polštiny (kašubština byla pokládána většinou za pouhou svéráznou skupinu dialektů polského jazyka a Kašubové za „etnografickou skupinu polského národa“), vykazuje pozoruhodnou životaschopnost. Kašubské kulturní prostředí zvláště v posledních dvaceti pěti letech postupně stabilizuje svůj jazyk a upevňuje vlastní literární tradici, což by mohlo vést k probuzení hlubšího etnického povědomí těchto potomků dávných Pomořanů.³ V r. 2005 získala kašubština oficiální status regionálního jazyka.

¹ Recenzní stať vznikla v rámci projektu Centrum excelence GAČR P401/12/G168 *Historie a interpretace Bible*.

² Ojedinelé odborné články s kašubskou tematikou se čas od času objeví především v časopise *Slavia*, výjimkou je nedávno vyšlá první česká monografie na kašubské téma (KNOLL, V.: *Kašubština v jazykovém kontaktu*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2012). O české reflexi kašubské problematiky pojednává stať Petra KALETY, *Nástin českých kašubistických zájmů po roce 1945*, in: Roman BARON a kol., *Česká polonistická studia: tradice a současnost*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2014, s. 233–239.

³ Např. MRUŠKOVIČ, V.: *Europa linguarum nationumque*. Martin: Matica slovenská, 2008, s. 57–59, uvádí k r. 1994 asi 350 tisíc Kašubů, s „Polokašuby“ až přes 500 tisíc; MORDAWSKI, J.: *Statystyka ludności kaszubskiej*. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2002, s. 44, má údaj vyšší o dalších 50–60

V letošním roce se objevil zajímavý plod kašubské překladatelské práce – první přetlumočení starozákonní knihy Genesis z hebrejského originálu, které bylo publikováno v Gdaňsku pod titulem *Knéga Zôczqtków*. Překladatelem je františkán Adam Ryszard Sikora (* 1955), původem Kašub z města Wejherowo a dlouholetý profesor biblistiky na Teologické fakultě Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani.

Sluší se připomenout, že náboženské texty zahrnující i menší či rozsáhlejší fragmenty biblické (tlumočené arciť ad hoc z německé Lutherovy bible) stály u samých skrovných prvopočátků kašubské literatury v 16. až 18. století. Z této doby máme dvě tištěné knížky (kancionál *Duchowne piesnie* Šimona Krofeje z r. 1586, přičemž zachovaný exemplář obsahuje ještě pozdější rukopisný dodatek, a *Malý Lutherův katechismus* s připojenými písněmi, kajícími žalmy a pašijemi podle Matouše v překladu Michala Pontana, vydaný r. 1643), rukopisné tzv. *Smoldzińské perikopy* (1699–1701) a rukopisnou sbírku písní konvenčně nazývanou *Starokašubský zpěvník* (16.–18. stol.). Tyto první texty vznikly zásluhou lutherských kazatelů v západokašubském regionu poblíž jezera Łebsko (v první pol. 20. stol. byla tato oblast už prakticky zcela poněmčená a po druhé světové válce většinou vysídlená) a jejich jazyk, více či méně kašubizovanou polštinu, označovali sami překladatelé jako *slowięski/slowięski* či *slawięski*.⁴ Větší ucelené části Písma v kašubštině se pak objevily až v nedávné době a všechny tyto překladatelské pokusy již samozřejmě pocházejí výlučně z prostředí katolického (východokašubského), které nepodlehlo germanizaci. Významným počinem byl překlad čtyř evangelií z latinské Neovulgáty, který provedl katolický kněz Franciszek Grucza (1992). O něco později byl vydán kompletní Nový zákon (1993), vypracovaný z polské předlohy⁵ katolickým laikem, zapáleným kašubským samoukem Eugenjuszem Gołąbkem. Tento pozoruhodný muž (původním povoláním elektromechanik!), který se svou pílí vypracoval na významného kulturního pracovníka, spisovatele a publicistu, je také autorem kašubského tlumočení žaltáře (1999) a nedělního a svátečního lekcionáře (2007), který obsahuje řádku perikop i z dalších starozákonních knih. Gołąbkovy texty tedy především pomohly kašubskému jazyku

tisíc. Stupeň jejich etnického sebevymezení je však nízký: většinou se úředně hlásí k polské národnosti (národně-státní identita), a současně se považují za Kašuby (etnoregionální identita). Také bývalý polský premiér a současný předseda Evropské rady Donald Tusk je kašubského původu.

⁴ Nejednotnost označování tohoto kašubsko-polského církevního jazyka zkratkou ilustruje latinsko-německo-kašubský titul tisku z r. 1643: *Parvus Catechismus D. Martini Lutheri Germanica-Vandalicus / Der Kleine Catechismus D. Martini Lutheri Deutsch und Wendisch / Mały Catechism D. Marciná Lutherà Niemiecko Wándalski abo Slowięski*. Pro Kašuby z této západní oblasti se pak od 19. století vžil označení (Baltští) Slovinci, něm. Slowinzen.

⁵ Na základě nejrozšířenějšího polského překladu krakovských benediktýnů *Biblia Tysiąclecia*.

vstoupit do prestižního prostoru katolické liturgie, avšak stále šlo o přetlumočení sekundární – převody z polského překladu.

Jako první se historického úkolu překládat bibli z primárních textů, tj. ze semitsko-řecké původniny, podjal právě až poznaňský biblista Adam Ryszard Sikora. Několik let se také odborně zabýval výše zmíněnými „starokašubskými“ biblickými fragmenty,⁶ což pro něj mj. znamenalo i jistou inspiraci pro vlastní překladatelskou práci, v níž se snaží uplatnit i určitou aspoň symbolickou návaznost na tato nejstarší torzovitá západokašubská tlumočení. Sikora se již v roce 2000 pustil do biblického překládání. Postupně publikoval pracovní verze jednotlivých evangelií, po deseti letech pak v Gdaňsku konečně vyšlo jeho čtveroevangelium v jediném svazku pod titulem *Ewangelie na kaszëbsczi tołmaczoné* (2010). Pro potřeby veřejného přednášení v rámci celopolského nábožensko-kulturního projektu *Verba Sacra*,⁷ do nějž bylo zakomponováno také předčítání kašubských biblických textů, přeložil (a publikoval v příležitostných sešitech vydaných pro účely projektu) také dvacet žalmů a několik dalších starozákonních úryvků. V překládání žalmů i dalších náročných poetických částí Starého zákona však zatím nepokračuje,⁸ a namísto toho se pustil do práce na textech samého jádra starozákonní části bible, Pentateuchu.

Prvním dokončeným svazkem Pentateuchu je právě již zmíněná *Knéga Zôczątków*. Vydání knihy (podobně jako před časem v případě čtveroevangelia) obstarala hlavní kašubská regionálně-národní organizace *Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie / Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszenie* a zašitily je církevní autority, které překlad vybavily příslušnými aprobacemi (nihil obstat, impimatur, svolení řádu františkánů). Svazek tedy díky tomu obsahuje také předmluvu Stanisława Gądeckého, poznaňského arcibiskupa-metropolity, a to ve znění polském (s. 5–6) i kašubském (s. 7–8), vstupní slovo poznaňského provinciála františkánů Filemona T. Janky taktéž v obou jazycích (s. 9–10 a 11–12) a krátkou poznámku předsedy *Zrzeszenia* Łukasze Grzędzického za vydavatele (s. 13 a 14, opět dvojjazčně). Všechny texty se nesou ve velice přejném duchu, františkánský

⁶ Jedná se zejména o tyto dvě knížky: SIKORA, A. R.: *Teksty biblijne w najstarszych zabytkach piśmiennictwa kaszubskiego (XVI–XVIII w.)*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny, 2009; SIKORA, A. R.: „*Wpoczątku było Słowo...*”. *Najstarsze kaszubskie teksty biblijne*. Kartuzy: Oficyna Czeć, 2010.

⁷ Od jubilejního roku 2000 probíhající veřejná čtení biblických a dalších duchovních textů v podání známých polských herců, doprovázená odbornými komentáři a chorální i instrumentální hudbou, někdy i přenášena sdělovacími prostředky. Kašubské biblické texty předčítala poprvé r. 2003 za velkého zájmu veřejnosti v katedrále v Poznani známá herečka Danuta Stenka, která je původem Kašubka. Od té doby se kašubský program *Verba Sacra* koná každoročně v chrámu v kašubském městě Wejherowo.

⁸ Překladatel mi sdělil, že zkoušel překládat Píseň písní a další žalmy, ale že do tlumočení takových textů „musí teprve dozrát“. (Informace z osobního rozhovoru v Praze v říjnu 2015.)

představený se mj. výslovně přiznává k tomu, že i on je *syn Ziemi Kaszubskiej*. Už sama dvojjazyčnost v případě předmluv vysokých církevních představitelů znamená velkou podporu „kašubské věci“ – kašubský jazyk se tak zviditelňuje i v oblasti církevně-úřední, což mu dodává na prestiži jak mezi samými Kašuby, tak i mezi Poláky vně kašubského společenství. Po vstupních textech následuje ještě seznam kašubských zkratk biblických knih (*zestôwk skrócënów*, s. 15–16).

Samu kašubskou knihu Genesis uvádí Adam R. Sikora stručným vstupem, opět v obou jazycích (s. 19–21 a 22–24). Jde o literárně-teologický úvod do dané biblické knihy, doplněný několika poznámkami k překladu. Autor zde mj. uvádí, které perikopy této knihy byly přetlumočeny již ve staré době (Michal Pontanus) a které jsou obsaženy v aktuálním mešním lekcionáři (v překladu z polštiny od Eugeniusze Gołąbka). Sikora také zmiňuje velkou pomoc, kterou mu při překládání a při korekturách poskytoval významný filolog Jerzy Treder, profesor gdaňské univerzity, patrně nejlepší současný znalec kašubštiny. Jádro svazku je přirozeně překlad sám (s. 25–120), který je pionýrským počinem, přetlumočením z pramenné hebrejštiny. Na analýzu překladatelské práce zde není dostatek prostoru, ale pokusíme se ve zkratce předložit aspoň její hlavní rysy. Strohou, ale přece podstatnou informaci o svém díle podal sám autor (ve svém vstupu na s. 21; cituji v polské verzi): *Przekład został dokonany na język kaszubski z języka hebrajskiego na podstawie najlepszych współczesnych wydań Biblii Hebrajskiej. Jest to tłumaczenie o charakterze filologicznym, przyjmującym ustalone normy językowe i wykorzystujące właściwości kaszubszczyzny domowej. Został on dokonany we współczesnym języku literackim*. Podrobnější charakteristiku pak prezentuje zmíněný filolog Jerzy Treder v kratší stati připojené na samém konci knihy (*O języku kaszubskim Knędzi Zôczątków w przekładzie o. prof. dra. hab. Adama R. Sikory OFM*, s. 121–123). Treder především pozitivně hodnotí skutečnost, že překlad citlivě propojuje prvky autentické, živé, mluvené kašubštiny s literárním jazykem pěstovaným staršími generacemi spisovatelů od dob buditele Floriana Ceynowy (tj. od pol. 19. stol.). Spolu s Trederem je třeba konstatovat, že Sikora se snažil vypracovat překlad spíše doslovný, filologicky přesný, „tradiční“, *rezygnując z językowego eksperymentu*. Do značné míry se tedy v překladovém textu obrátí formální struktury originálu – jednoduchá syntax (mj. převládající parataxe, shodou okolností blízká právě běžné kašubštině jakožto převážně mluvenému jazyku) či zachování některých koloritních lexikálně-frazeologických ekvivalentů, tj. tradičních semitismů (jako je např. sloveso *pòznoc* ve smyslu sexuálního aktu).

Sikorův text obsahuje (v souladu s běžným katolickým územ) také stručné podčárni komentáře zaměřené především na dobové kulturní realie, osvětlení problémů daných specifiky semitského jazykového pozadí atd. Užití kašubštiny jako metajazyka v těchto drobných výkladových pasážích (a také ve výše

zmíněném Sikorově literárně-teologickém úvodu, který je na však na rozdíl od komentářů dvojjazyčný) by se mohlo zdát čímsi samozřejmým, ale je ve skutečnosti nenápadným dokladem dalšího pronikání kašubštiny do odborného či populárně-odborného diskursu.

Adam Ryszard Sikora je rodilý Kašub a současně zkušený specialista, znalec starých jazyků a teolog-biblista. Splňuje tedy všechny předpoklady pro to, aby na svém úkolu dále pracoval s vyhlídkou snad relativně brzké kompletnosti moderní kašubské bible kvalitně přetlumočené z originálních jazyků. Bohužel právě v tomto roce postihla velká rána kašubskou (i polskou) filologii, protože na jaře zemřel zmíněný profesor Jerzy Treder, který byl Sikorovi po řadu let (už při práci na překladu čtveroevangelia a při zpracovávání starokašubských biblických fragmentů) velkou oporou a nad jiné fundovaným odborným poradcem.⁹ Přejme tedy Kašubům i našemu překladateli, aby se brzy našel další kvalifikovaný i obětavý znalec, který by zesnulého profesora aspoň zčásti zastoupil, a aby práce na kašubské bibli mohla hladce a bez přerušení pokračovat.

⁹ Jerzy Treder zemřel po dlouhé těžké nemoci 2. 4. 2015. Péči o Sikorův překlad knihy Genesis se věnoval až do posledních dní svého života. (Informace z osobního rozhovoru s Adamem R. Sikorou v Praze v říjnu 2015.)